

Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”
Інститут історії і політології

ГАЛИЧЧИНА

НАУКОВИЙ І КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ ЧАСОПИС

До 60-річчя професора Миколи Кугутяка

20-21'2012

Івано-Франківськ

УДК 94 (477)
ББК 63.3 (4 Укр.)-8
Г15

Рекомендовано до друку вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №11 від 27 листопада 2012 р.)

Наукове видання підготовлене колегами і учнями директора Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора історичних наук, професора Миколи Васильовича Кузутяка з нагоди його 60-річчя

Редакційна рада: Володимир Грабовецький, Олег Жерноклеєв, Леонід Зашкільняк (м. Львів), Олександр Карпенко, Петро Круль, Василь Марчук, Борис Савчук, Михайло Станкевич, Петро Федорчак, Олександр Козаренко (м. Львів), Ігор Цепенда, Людмила Троєльнікова (м. Київ), Мирон Черепанин, Раїса Чугай (м. Львів)

Редакційна колегія: Ігор Райківський, Олег Єгрешій, Андрій Королько, Олександр Марущенко

Відповідальний секретар: Олег Єгрешій

Адреса редакційної колегії: 76000, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

Часопис “Галичина” затверджений фаховим виданням ВАК України з таких галузей наук: історія, мистецтвознавство

Реєстраційне свідоцтво КВ № 15260–3832 ПР від 05.06.2009 р.

ГАЛИЧИНА. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. 2012. Ч. 20'21. 552 с.

На обкладинці – роботи Олега Чуйка “На лемківській дорозі”, “Під опікою небес” (на звороті).

СТОРІНКИ ЖУРНАЛУ ВІДКРИТІ ДЛЯ ДИСКУСІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ, А ТОМУ ЇХ ЗМІСТ НЕ ОБОВ’ЯЗКОВО ВІДОБРАЖАЄ ПОГЛЯДИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ

*При передруці матеріалів посилання на дане видання обов’язкове
Відповідальність за достовірність фактів, цитат, імен та інших даних несуть автори публікацій*

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012

© Інститут історії і політології, 2012

© Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2012

of V.Khmelnytsky at different stages of the Ukrainian people National Liberation War of mid-seventeenth century. Particular attention is focused on regional identity and specificity of Podillya as the boundary region where political and economic interests of different countries and rulers crossed, that gave the special urgency and dynamics to the political-military and state created process, distinct the special role of the region.

Key words: Podillya, Podillya region, Bratslavshchyna, Galician Podillya, V.Khmelnytsky.

УДК 94(477.83/.86) XIX
ББК 63.3 (4Укр) 51

Ігор РАЙКІВСЬКИЙ

**ПИТАННЯ ЄДНОСТІ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРОСТОРУ В
ГРОМАДСЬКІЙ ДУМЦІ ГАЛИЧНИНИ ПІД ЧАС РЕВОЛЮЦІЇ 1848–1849 рр.
(До 165-ї річниці європейської “весни народів” 1848 р. у Галичині)**

У статті проаналізовано розвиток української (“малоруської”) національно-політичної свідомості в Галичині під час революції 1848–1849 рр. “Весна народів” активізувала громадське життя галицьких русинів, у якому провідну роль відіграло греко-католицьке духовенство. Місцева інтелігенція поділилася на кілька національно-політичних орієнтацій (“партій”), виразно переважала проукраїнська концепція національної ідентичності галицько-руського населення. Головна руська рада обстоювала національну єдність південно-східних русинів і “малоросів” Наддніпрянщини по обидва боки австро-російського кордону. Звернуто увагу на слабкість русофільських настроїв і полоніфільської течії, яку уособлювали діячі “Руського собору”. Ідея етнічної спорідненості русько-українського простору знайшла відображення у творчості відомих галицьких діячів та в місцевій пресі, з’ясовано джерела та ідеологію українофільства серед галичан.

Ключові слова: національний рух, національна (етнічна) єдність, свідомість, русини, Галичина.

У сучасній вітчизняній історіографії посилюється інтерес до вивчення українського національного руху в XIX – на початку XX ст., що увійшов в історію як період “національного відродження” (модерного націотворення). Ключовою проблемою в українській історії того часу стало формування новочасної національно-політичної свідомості, уявлення про себе як про національну спільноту, націю, що проживала на території по обидва боки кордону між Російською та Австрійською (Австро-Угорською) імперіями. Переломним етапом у національному русі південно-східних русинів, місцевого руського населення, як називали галицьких українців у XIX ст., була революція 1848–1849 рр. Вона знайшла відображення в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників (Ф.Стеблій, О.Турій, М.Мудрий, Я.Козіка та ін.)¹, але й досі викликає науковий і суспільно-політичний інтерес розвиток української (“руської”, “малоруської”) національно-політичної свідомості в Галичині періоду “весни народів”. Українське питання під час революції в Австрії вперше постало як політична проблема, було декларовано етнічну єдність галичан і наддніпрянців як єдиного українського (“руського”, “малоруського”) народу, відмінного від поляків і росіян. Автор статті поставив за мету висвітлити процес українського національного самоусвідомлення, поширення українофільських настроїв серед галицько-руського населення в 1848–1849 рр.

* * *

Початок революції. “Слово перестороги” В.Подолінського про особливості національного руху в Галичині. Революційні події 1848–1849 рр., що охопили більшу частину європейського континенту, увійшли в історію як “весна народів”, пробудили галицьких русинів до свідомого політичного життя. Навесні 1848 р. революція сколихнула імперію Габсбургів, поряд із вимогами соціально-економічних реформ постало питання національного суверенітету, визволення пригноблених народів. Визначальним у суспільно-політичному житті різноетнічної за

складом населення держави став національний фактор, який власті, проводячи політику на станових і династичних принципах, раніше не враховували. Першими в Галичині виступили діячі польського національного руху з програмою широких демократичних перетворень і відродження власної державності. 13 квітня 1848 р. у Львові поляки створили свій політичний орган – Центральну раду народів (ЦРН), що мала на меті відбудову “історичної Польщі” в кордонах до 1772 р., не визнавала національні права русинів. Їх вважали частиною польського народу, що була відмінною від поляків тільки релігійним обрядом, їхню мову – діалектом польської мови, а культуру й літературу – однорідними, у дусі польсько-руської єдності². У відозві “до братів-русинів” ЦРН закликала місцеве руське населення до згоди й співпраці³.

Вибух революції застав зненацька єдину освічену верству руського населення Галичини – греко-католицьке духовенство. Керівництво церкви було дезорієнтоване бурхливою зміною ситуації, зайняло позицію невтручання в політичні справи, по суті, підтримало австрійський уряд. У свою чергу, частина нижчого духовенства, до якої належали колишні прихильники “Руської трійці” і яка ще до 1848 р. визначилась як осередок власне українського національного руху, була нечисленною й не могла взяти провід національно-політичного життя у свої руки. Очевидно, галицькі русини виявилися не готовими до оформлення масового національно-визвольного руху, не мали чіткого усвідомлення свого становища та своїх потреб⁴. Польська мова (поряд із німецькою) вживалася не лише в органах державного управління, навчальних закладах і громадських установах, але навіть в офіційному діловодстві Греко-католицької церкви. Серед священників, які вважали себе справжніми руськими патріотами, були такі, що не знали рідної мови й оправдовувалися перед іншими за невміння писати кирилицею або вживання латинського правопису⁵. Для багатьох галичан революція дала поштовх для усвідомлення власної національної належності. Національне питання поширилося з вузького середовища інтелігенції в маси⁶.

Тенденції розвитку національного руху півавстрійських русинів влучно відобразив тогочасний громадсько-політичний діяч, греко-католицький священник Василь Подолинський у брошурі “Слово перестороги” польською мовою влітку 1848 р. Щоправда, брошура залишилася в рукопису, була невідомою сучасникам (єдиний її друкований варіант знайшов у 1913 р. відомий літературознавець В.Щурат)⁷. За формою це гострий, талановито написаний публіцистичний твір, у якому автор виступає противником абсолютизму, будь-якого поневолення й насильства, обстоює ідеал рівноправності всіх людей, “християнської волі”. З радістю було сказано про проголошення в Австрії конституції, що дала можливість для захисту прав корінного населення краю, вирішення національного питання. В.Подолинський нерозривно пов’язує питання свободи й національного визволення, що в його розумінні переплітається з визволенням соціальним. Як можна “будувати на Русі демократію”, риторично запитує він, і в той же час не дозволяти русинам бути “самими собою!”⁸. Рішуче відкинувши твердження польських публіцистів на сторінках газети “Dziennik narodowy” в 1848 р. про те, що русини – частина польського народу, не є окремою нацією, В.Подолинський писав: “... Справжня національність полягає не в релігії... бо русин може бути і католиком, і православним, і євангелістом, і язичником, але завжди залишиться русином, бо не зуміє зробити своїх батьків-русинів нерусинами”⁹. Очевидно, це твердження було підставою для усвідомлення єдності етнічних українських (“руських”, “малоруських”) земель Галичини, населення якої сповідувало греко-католицьку віру, і православної Наддніпрянщини.

Щодо особливостей національного життя русинів по обидва боки російсько-австрійського кордону, автор задавав собі питання: “... Чи у нас, галицьких русинів, не змінилася руська кров, коли ми стали католиками (за Берестейською церковною унією 1596 р. – *І.Р.*), і навпаки, чи кілька років тому не змінилася руська кров у русинів, що перебувають під російським скіпетром, коли вони покинули католицизм і розірвали унію з Римом (1839 р. на Правобережжі ліквідовано церковну унію і царським указом силою обернено греко-католиків у православ’я. – *І.Р.*). Отже, невідомо, чи русинами є ми, галичани, чи ті, українці...” І сам же дав відповідь на це питання, підкресливши, що національна ідентичність не обов’язково охоплює одну релігію чи церковний обряд, який “у Галичині дуже відмінний від обряду поза межами Галичини”. “Свою совість можна зіпсувати або виправити, але кров ні”, – підсумовує В.Подолинський на

прикладі євреїв, які, попри розходження в мові спілкування і наявність різних течій в іудаїзмі, “завжди є євреями, навіть хрещення не звільнить їх від спорідненості з Авраамом і Іудою”¹⁰. Отже, як впливає із твердження В.Подолінського, мовно-культурні й релігійні розбіжності між руським (українським) населенням Галичини та Наддніпрянщини, що виникли через історичні причини, не перешкоджають їм бути етнічно спорідненими, одним народом.

“Так, ми – русини, – підкреслювалося в брошурі, – і віримо твердо у воскресіння вільної, незалежної Русі. <...> Ніщо не може здержати нас від стремління, загальних для цілої Європи <...> Усі ми хочемо бути вільними разом з іншими народами <...> Хочемо бути народом і будемо ним неодмінно, бо голос народу – це голос Божий...”¹¹. Національна ідея (“дух руської волі і національності”), що пробудилася серед русинів, уже не згасне, тож “здобути їх прихильність можна лише, підсилюючи цей [дух] і розумно спрямовуючи його, а не придушуючи”. У національному русі галицьких русинів періоду “весни народів” В.Подолінський виділив чотири головні політичні течії, називаючи їх “партіями”: “чисто руську, польсько-руську, австрійсько-руську та російсько-руську”. “I. Партія чисто руська, – стверджував він, – хоче Русі вільної, незалежної і прямує до неї просто, безпосередньо або через Слов’янщину. II. Партія польсько-руська – хоче Русі вільної, незалежної і прямує до неї при посередництві федеративної Польщі, або ж слов’янської Польщі у федерації з Руссю з такою думкою, що коли вона дозріє і буде потреба, тоді повністю обрусиниться. Ці дві партії уже тепер ліберальні... III. Партія австрійсько-руська – хоче Русі, вільної лише від поляків, а не обов’язково від неволі... У цій партії є й лібералізм, який від Австрії очікує руської волі так само, як і поляки очікують від неї польської волі в Галичині. IV. Партія російсько-руська – теж хоче Русі, може й вільної, і прямує до неї через попереднє об’єднання з Росією з думкою, що тоді буде вільна, коли буде вільною Росія”¹².

В.Подолінський звернув увагу на не зовсім чіткі контури “партійного” поділу між русинами, які “не сміють ні на кого рішуче сперти свої політичні сподівання”, а “їх принципи” творять певні напрями “з ваганням”. Передусім це було пов’язано зі слабкістю національного “духу”, тому що “кожен русин нишком ще несміливо думає про свою Русь, бо ще не може знайти для своєї Русі міцної і стійкої точки опори”¹³. Сучасні дослідники вважають, що, попри певний суб’єктивізм у деталях, “партійний” поділ В.Подолінського загалом адекватно відобразив розстановку й прагнення різних політичних сил у тогочасному українському суспільстві Галичини¹⁴. Національний рух галицьких русинів уже з 1848 р., тобто на момент організаційного оформлення й вступу в політичну стадію розвитку, поєднував у собі кілька національно-політичних орієнтацій (пропольську, проросійську, австро-русинську та власне українську (“малоруську”)), співвідношення між якими перебувало в постійній динаміці, у зв’язку з чим змінювався не лише характер самого руху, але й світогляд його окремих діячів¹⁵. М.Драгоманов зауважив, що коли під час революції “в Галичині настав час поставлення питання національного, то відповідь на се питанє вийшла не в такій простій формі, як в иньших слов’янських землях, напр[иклад] у Чехії, Славонії, Польщі, і викликала окрім натурального розділу інтелігенції на партії культурно-політичні, ще й національні партії”¹⁶. Аналізуючи події “весни народів”, І.Франко змушений був визнати, що “в тодішнім святоюрським таборі не все йшло так гармонійно, як би могло здаватися, що й там були різниці думок, а може, й різниці напрямів...”¹⁷.

“Чисто руська” партія, до якої схильні зачислити самого В.Подолінського та людей його кола, поставила визволення свого народу в залежність від досягнення свободи усіма слов’янськими народами й створення ними демократичної федерації. М.Лозинський (відомий громадсько-політичний діяч, автор праць з історії) вважав, що за тогочасних реальних обставин ідеал самостійності України в розумінні “чисто української (“руської”. – *І.Р.*) партії”, репрезентованої В.Подолінським, як і для Кирило-Мефодіївського братства, “був тільки дуже далеким ідеалом, швидше політичною мрією, ніж політичною програмою”¹⁸. Очевидно, існують явні паралелі між сформульованою у “Слові перестороги” ідеєю незалежності “руського” (українського) народу в складі федерації вільних і рівноправних слов’янських республік (“думки русинів здійсняться... не раніше, як воскресіння усієї Слов’янщини, федеративної та ліберальної...”)¹⁹ та програмою кирило-мефодіївців – “Книгою буття українського народу” М.Костомарова, яка поставила Україну в центр загальнослов’янської федеративної спілки. Це свідчило

про досягнення українською політичною думкою наприкінці 1840-х рр. на Наддніпрянській Україні та в Галичині практично одного рівня²⁰.

Отже, від самого початку революції 1848 р. переважала українофільська орієнтація, що розглядала “руське” питання в Галичині складовою частиною загальноукраїнського, під кутом зору етнічної єдності краю з Наддніпрянщиною. Кількість прихильників політичної автономії “руських” земель у складі слов’янської федерації або навіть повної державної незалежності Русі-України із центром у Києві була незначною, рахунок ішов, мабуть, на одиниці²¹. Автор “Слова перестороги”, аналогічно з “Книгою буття...”, не торкнувся питання про етнічні межі свого народу, становище краян під владою сусідньої імперії. На відміну від кирило-мефодіївців, В.Подолінський не вживав термін “Україна”, хоч у своїй праці, безперечно, мав на увазі етнічну єдність Галичини та Наддніпрянщини. Так, разом зі згадкою про конфліктні стосунки між русинами й поляками містилося риторичне питання: “... Хто ж не пам’ятає козацької віри, хто ж забув русинів перед 1772 р.?” І далі прямо зазначається: “Не чужі держави, але русини розвалили Польщу”²². Очевидно, мова йшла про славі козацькі часи, Гетьманщину, традиції народно-визвольної боротьби. Водночас ішлося про глибоке історичне коріння “руського народу”: “Чи це ім’я взяли від Руса, чи від Рюрика, не відомо ... докладно... Але немає сумніву”, що в давньоруські часи русини “становили окреме від ляхів слов’янське плем’я з окремою, властивою тільки йому, мовою”. В.Подолінський усвідомлював відмінності між власне русинами та росіянами, за його словами, “Росія висипала вже кілька тисяч бочок доказів, що русин і росіянин – одне й те ж. Але це даремна праця...”²³.

В умовах наростання революції та встановлення конституційно-демократичного правління в 1848 р. ні пропольська, ні проросійська орієнтації не могли, у силу об’єктивних обставин, стати базовою національно-політичною платформою для розгортання масового визвольного руху галицьких русинів та формування його ідеології. У “Слові перестороги” до “польсько-руської партії” можна було віднести Руський собор і його нечисленних прихильників, до “російсько-руської” – сили, що становили зародок майбутнього русофільства (москвофільства), але під час революції не створили окремої політичної організації²⁴.

Національно-політичні організації галицьких русинів – Головна руська рада і Руський собор. Національний рух поступово активізувався й через небажання польського політичного проводу визнати їх рівноправність набув антипольської спрямованості. Австрійська влада вчасно побачила суперечності етнополітичних відносин у краї, що характеризувалися домінуванням польської шляхти, і вирішила ними скористатися для зміцнення свого становища. Уже на початку революції у квітні 1848 р. губернатор Галичини Ф.Стадіон оголосив про скасування панщини з 15 травня того ж року, на п’ять місяців швидше, ніж в інших провінціях імперії. Унаслідок цього вдалося здобути для уряду прихильність значної частини руського населення краю. Водночас власті прихильно поставилися до національного руху русинів, на протидію більш сильному рухові поляків. Отримавши санкцію влади, представники духовної інтелігенції ініціювали створення 20 квітня (2 травня) 1848 р. у Львові окремої національно-представницької організації русинів Галичини – Головної руської ради (ГРР) під керівництвом єпископа Григорія (Яхимовича) і його заступника, а пізніше голови М.Куземського. Показово, що на першому засіданні ГРР учасники вшанували пам’ять о. М.Шашкевича, заманіфестувавши таким чином свою прихильність розпочатій ним справі “національного відродження”²⁵.

ГРР із перших днів свого існування виразно задекларувала етнічну єдність українських (“руських”) земель під владою Австрії та Росії. “Мы, Русини Галицки, – говорилося у першій відозві Ради до народу (“Будьмо народом!”) від 28 квітня (10 травня) 1848 р., під якою підписалося 66 осіб²⁶, – належимо до великого руского народу, котрый ђднимъ говоритъ языкомъ ђ 15 мѣлѣонѡвъ выносить, зъ которого пѡлтретя мѣлѣона землю Галицку замешкуе”²⁷. Отже, уже на початку революції 1848 р. уперше в Галичині в політичному документі була проголошена ідея єдності русько-українського простору, етнічної тотожності місцевих русинів із “малоросами” Наддніпрянщини. ГРР наголошувала, що 15-мільйонний руський народ був “колись самодѣльный, рѡвнялся въ славъ найможнѣйшимъ народамъ Европы, малъ свѡй письменный языкъ, свои власниі оуставы (законы. – *І.Р.*), своихъ власныхъ князѣвъ; однимъ словомъ: былъ

въ добромъ бытѣю, заможнымъ ѿ силнымъ. Черезъ непріязніи судьбы ѿ рѣзни політични нещастя... той великій народъ... прійшоль пѣдъ чуже панованье”²⁸. У відозві ГРР (“Миръ вамъ братя русины!”) у грудні 1848 р. говорилося про незворотність бажання русинів “стати яко народъ самъ въ собѣ”, відмінний від польського. Водночас висловлювалося переконання, що “Русины на Оукраинѣ не дали бы слову рускому загинути, и збудили бы насъ, братей своихъ, надъ словомъ польскимъ дрѣмающихъ. Мысль зляти одну народнѣсть в другу, и то бѣльшу в меншу, не дастся нѣколи выконаты”²⁹. Щоправда, відозва не давала чіткого уявлення про етнічні межі проживання “руського”, тобто українського, народу, співвідношення між “малорусами” і “великорусами”.

У статуті, навколо якого на перших засіданнях Ради розгорілися гострі дискусії, містилася теза, що членом ГРР міг стати “тѣлько Русинъ на рускѣй Галицкѣй землі зроджений”. Він мав визнавати себе “до руской народности ѿ греческого обрядку”³⁰. Це положення, стверджує сучасний львівський дослідник О. Турій, у параграфі про членство свідчило “про недостатню відданість лідерів галицьких русинів задекларованій ними ідеї єдності українського народу”, унеможливило участь у ГРР представників Наддніпрянської України та русинів латинського обряду³¹. Ідейну платформу ГРР відобразила відозва ради до братніх слов’янських народів від 21 травня 1848 р., у якій, зокрема, йшлося, що через несприятливі політичні обставини руський народ не мав змоги “значновъ похвалити письменностевъ, мова наша занедбана... а рѣдъ нашъ въ смутномъ убожествѣ матеріальномъ и духовѣмъ доси остае ся”. Водночас висловлювалося переконання в умовах демократичних свобод розвинути “любѣю нашу народнѣсть Руску”³².

На засіданнях ГРР, як свідчать нещодавно опубліковані протоколи та книга кореспонденції³³, неодноразово обговорювалося становище галицьких русинів як частини малоруського простору. Так, на таємному (36-му) засіданні ГРР 28 серпня 1848 р. було вирішено подати уряду прохання, щоб “по малоруске циркуляры выходили”³⁴. 26 січня 1849 р. (70-те засідання ГРР) члени Ради ухвалили на сторінках часопису ГРР “Зоря Галицка” (далі – “Зоря Галицька”) “списъ малорускихъ книгъ обвѣстити, и спровадженъ ихъ оулегшити” для жителів краю³⁵. Очевидно, це свідчило про посилення інтересу галичан до творів нової української літератури з Наддніпрянщини. Однак жодного разу в протоколах не зафіксовано етнонім “Україна” й похідні від нього – “українець”, “український”, на засіданнях Ради говорили про “Русь”, “русинів”, “руську мову”, “галицько-руський народ”, декілька разів використано термін “малоруський”³⁶. Уже на другому засіданні ГРР 21 квітня (3 травня) 1848 р. прийнято рішення дотримуватися на письмі живої мови народу, але правописом етимологічним, що базувався на походженні слів³⁷. Протокол 58-го засідання в грудні того ж року містив інформацію про візит депутації ГРР до австрійського цісаря 6 листопада з конкретними пропозиціями на захист прав “галицкоруского народа”, причому це слово в протоколі вставлено замість викресленого – “руського”³⁸. Отже, серед діячів ГРР не було скристалізованої думки про те, ким є галичани в модерному світі.

Перед церковною ієрархією, що взяла на себе 1848 р. провід у національному русі, постало питання розповсюдження ідеології цього руху в народних масах і, відповідно, розширення соціальної бази. ГРР у згаданій відозві до населення “Будьмо народом!” у травні 1848 р. закликала співвітчизників об’єднуватися в “поменшії ради”. Мережа філій ГРР була створена на основі церковної структури, керівництво місцевими радами опинилося в руках духовенства. Усього в Галичині 1848 р. було створено 50 місцевих руських рад, що мали на меті, як йшлося в обіжнику до них від 1 червня, підтримку й охорону “усіма правими способами” руської народності. Провідники національного руху намагалися підкреслити “загальнонародний” характер руських рад і спростувати звинувачення політичних опонентів, що ГРР є “святоюрською”, органом “клерикальної партії”³⁹.

Тезу про етнічну єдність Галичини та Наддніпрянщини, услід за Головною руською радою, відстоювали місцеві ради на своїх зібраннях, у відозвах до населення. Так, на установчому засіданні Жовківської окружної Ради наприкінці травня 1848 р. священник Йосиф Крушинський заявив: “Мы, братя, належимо до великого народу, который еднакимъ говоритъ языкомъ і 15

мільйонів вносить, із якого 2 ½ міль. замешкує пространь землѣ Галицкой, ограничену вѣдъ Мазурѣвъ (мазури – етнічна група поляків. – *I.P.*) рѣками Сяномъ і Вислокою (Віслою. – *I.P.*)...” Українська етнічна територія на заході, зокрема, охоплювала землі до Ясельського, Сяноцького й Ряшівського округів (сучасні повіти Підкарпатського воєводства Польщі. – *I.P.*), що називалася “краємъ рускимъ, а себе (краяни називали. – *I.P.*) народомъ рускимъ”⁴⁰. На наступному засіданні цієї ж Ради в червні 1848 р. о. Михайло Бачинський сказав, що “Подѣля, Волинь, Украина (у розумінні Київщина. – *I.P.*), Галичъ суть то краѣ 4 разы обширнѣйшии вѣдъ правдивой Польски”, а краших країв (“пекнѣйшихъ, здоровшихъ”) від цієї землі просто не існує. Однак їх дедали більше “Московщина на своє перетягає”, з іншого ж боку, “якъ не будемъ о собѣ памятати, до решты спольщимъ ся, сами себе згладимъ, сами собѣ грѣбъ выкопаемъ”⁴¹. В анонімній брошурі (“Uwagi nad rozprawą o “tak zwanych” Rusinach w “Dzienniku Narodowym” lwowskim Nr. 2 umieszczoną”), виданій у Перемишлі 1848 р. одним із діяльних членів місцевої окружної Ради, мабуть, о. Томою Полянським, згадувалося про “Історію Мало-росії” наддніпрянського історика М.Маркевича. Автор брошури відстоював окремішність русинів від поляків, так само, як і від росіян, чехів, сербів⁴².

В основу діяльності ГРР був покладений принцип пасивності, що тривалий час складав підґрунтя австрофільської ідеології, прихильного ставлення русинів до Відня, у якому вбачався тактичний союзник у боротьбі за національні інтереси. Укоріненню лоялістських настроїв особливо сприяла ліквідація панщини на початку революції в 1848 р., що викликала віру в доброго цесаря як захисника народних мас. Завдяки пропагандистській роботі духовенства галицькі русини пов’язали свої соціальні та національні здобутки не з революційними подіями як такими, на боці яких у Галичині були поляки, а, навпаки, з протидією цим революційним перетворенням. Керівництво ГРР, що обрало таку тактику (навіть чи це був свідомий вибір, швидше – учинок інтуїтивний, зумовлений династично-підданським типом мислення), було лояльним до австрійського уряду, з яким пов’язувало своє існування⁴³. Польська громадськість однозначно негативно зустріла появу окремої національно-політичної організації русинів, уважаючи її сторонньою інтригою, спрямованою проти поляків, витвором чи то австрійської бюрократії на чолі з Ф.Стадіоном, чи “московських рублів”. У польській пресі з’явилися навіть красномовні карикатури із зображенням губернатора в єпископській митрі та Г.Яхимовича з мішком російських рублів⁴⁴.

Центральною політичною проблемою для ГРР була боротьба за поділ Галичини за етнічним принципом на дві частини – східну, руську й західну, польську (“о подѣленіе Галиціи на двѣ губерніи – руску ѣ мазурску”)⁴⁵ та об’єднання земель Австрійської імперії, де більшість населення становили русини, в один коронний край. Отже, передбачалося створення національно-територіальної політичної автономії з власною адміністрацією та об’єднання Східної Галичини з “руськими” Закарпаттям і Буковиною, яка до 1849 р. входила на правах окремого округу до складу “Королівства Галиції та Лодомерії”. До кінця січня 1849 р. унаслідок роз’яснювальної та організаційної роботи духовенства було зібрано 200 тис. підписів на підтримку відповідної петиції ГРР до цесаря. З різних місцевостей краю до ГРР надходили звернення від руських рад, у яких містилася вимога поділу Галичини на дві провінції для забезпечення національних прав “руського народу галицького”⁴⁶. Щоправда, сучасний львівський дослідник А.Заярнюк ставить під сумнів цю цифру, стверджує, що принаймні існувало чимало випадків відмови селян підписувати петицію, швидше не через своє ставлення до її змісту, а через боязнь утручатися в політику⁴⁷. Водночас керівництво ГРР зосередило свою увагу на перших виборах до австрійського рейхстагу влітку 1848 р. та парламентській діяльності руських послів. Вони становили близько третини загального числа мандатів, що припадали на всю Галичину, включаючи Буковину (37 послів-русинів, переважно селян і священників із майже ста делегатів, обраних у провінції)⁴⁸, зайнялись організацією загонів руської національної гвардії й добровільного корпусу руських стрільців. Щоправда, рейхстаг так і не спромігся прийняти практично жодного рішення, яке було б реалізоване, однак участь у його роботі збагатила руське представництво досвідом політичної боротьби⁴⁹.

На противагу ГРР, 23 травня 1848 р. у Львові виникла ще одна національно-політична організація – Руський Собор (РС), навколо якого об'єдналися особи з двоступеневою – русько-польською – ідентичністю або “русини польської нації” (*gente Rutheni, natione Poloni*). Позиціонуючи себе між Головною руською радою й польською Центральною радою народною, лідери РС (голова – К.Ценглевич) пропагували ідею єдності та миру русинів і поляків у спільній вітчизні, мали завдання консолідувати галичан навколо своєї програми. Однак їм не вдалося створити дієздатну й консолідовану організацію, до осені 1848 року кількість членів РС не тільки не перевищила перших 64, а й суттєво зменшилася. Характерно, що протоколи засідань РС відсутні, як і будь-які відомості про такі засідання у спогадах тогочасних діячів, що дає підстави вважати товариство швидше середовищем близьких за поглядами людей, ніж централізованою організацією⁵⁰. Утворення РС було більше спонтанним, аніж наперед осмисленим політичним актом, практично єдиним в історії півдавстрійської Галичини, коли роздвоєна національна свідомість *gente-natione* проявилася у формі групової, а не індивідуальної реакції⁵¹. Друкованим органом РС стала газета “русською” мовою “Дневникъ рускій” (далі – “Дневник руський”), тираж якої друкувався кирилицею і латинкою, але часопис проіснував недовго (від серпня до жовтня 1848 р. вийшло лише дев'ять номерів). До редагування газети було залучено колишнього діяча “Руської трійці” І.Вагилевича.

Відозва РС “до своїх братів”, опублікована в першому числі часопису 18 (30) серпня 1848 р., писала про початкове самостійне “історичне й моральне” життя Русі, яке змінилося спершу на взаємовигідний – задля захисту від зовнішніх ворогів – польсько-русський союз у Речі Посполитій, а згодом на спільну долю, у якій опинилися поляки й русини після поділів Речі Посполитої. Головні надії на “національне відродження” галицьких русинів автори відозви пов'язували з перетворенням монархії Габсбургів у конституційну державу, виступали за взаєморозуміння з поляками. Зокрема йшлося про необхідність “опікування ся народністю руською, причинення ся до її свободного і незалежного розвитку, а при тому – удержування згоди і єдності з миром соплеменної народності в нашій спільній отчині”. Досягнення цієї мети пов'язувалося з просвітою народу, чого “осягнути можна літературою руською”⁵². Однак власне “русини” становили в РС чисельно невелику групу, що обстоювала, по суті, розвиток русько-української національної свідомості з оперттям на польські організаційні й ідеологічні взірці. Серед членів РС переважали землевласники, чиновники, літератори, що робили наголос на польській ідентичності, до формування якої намагалися залучити руське суспільство. У цілому, нечітка організаційна структура і строкатий персональний склад РС, що поєднувалися з дуже хиткою формулою двоступеневої національної ідентичності, зумовили швидкий розпад товариства⁵³.

Водночас ідеологи пропольського РС зробили внесок в обґрунтування ідеї національної єдності України, виразно вказували на Наддніпрянщину як центр русько-українського руху. Для діячів Собору опорою “руськості” була історична пам'ять про запорозьке козацтво, що актуалізувалася репресіями царського уряду проти Кирило-Мефодіївського товариства, українських письменників. Особливу активність у популяризації польсько-української єдності проти російського натиску проявили поляки – вихідці з підросійської України, які потрапляли до Галичини, передусім поет-романтик Г.Яблонський. Він став членом РС, на сторінках газети “Дневник руський” змальовував становище Наддніпрянщини в похмурих тонах, зокрема писав про “сльози, плач, смерть України”, а її майбутнє пов'язував з поверненням до польського політичного й культурного простору⁵⁴. Тема польсько-української єдності висвітлювалася в загальнонаціональному (не тільки галицькому) вимірі, на противагу російським і німецьким впливам⁵⁵.

Серед відомих діячів, які розділяли долю “русинів польської нації”, був Юліан Лаврівський – один із найвпливовіших галицьких політиків середини XIX століття. Він не бачив можливості для українського й польського національних рухів розвиватися у відриві один від іншого. Ю.Лаврівський, тоді судовий писар у Самборі, вступив до ГРР невдовзі після створення Ради, у травні 1848 р. обирався заступником її голови. Але вже через місяць, у червні, оголосив про вихід із товариства, ненадовго приєднався до пропольського РС, після чого відновив своє членство в ГРР⁵⁶. Головні зусилля Ю.Лаврівського були спрямовані на згладження суперечностей між поляками й русинами в Галичині, що знайшло відображення в його

діяльності в стінах Крайового сейму в 1860-х – на початку 1870-х рр. По суті, Ю.Лаврівський намагався реалізувати в політиці досягнуту на рівні власної сім'ї (дружина в нього була польською) гармонію між українською (греко-католицькою) і польською (римо-католицькою) ідентичностями. Символічно, що навіть померли вони майже одночасно в 1873 р., так і не довідавшись про смерть один одного⁵⁷.

Основним фактором, що спричинив поступову втрату пропольських симпатій серед політично активного греко-католицького духовенства, було розчарування в ідеології та практиці польського національного руху. Полонофільство практично не мало шансів на успіх в умовах розмежування між національними рухами двох народів, яке посилювалося, і після поразки революції поступово зникло як окрема національно-політична течія. Водночас сучасні дослідники розрізняють серйозні відмінності між полонофільством *політичним*, джерелом якого були симпатії до революційної боротьби поляків за національне визволення, а також надії на те, що здобуті спільними зусиллями конституційні свободи забезпечать умови для вільного розвитку національних рухів у нерозривній єдності, і *національним*, яке характеризувалося полонізацією греко-католиків, призвело до втрати частиною вірних власної етнічної самобутності, визнання себе поляками⁵⁸. ГРР критично відгукнулася про діяльність РС, “польско-рускої ради” (“Вамъ Польща на оумѣ, Вамъ въ души Польща...”) ⁵⁹. Існування полонофільства в 1848 р. виразно засвідчило, зокрема, звернення ГРР до митрополита, що окремі греко-католицькі священники з Жовківщини “Раду рускую меняють, а до польскої... ся горнуть и людъ сельскій до тої самої польскої ради накланяють, имъ потребу заведенія шкѳлъ сельскихъ въ язщѣ не въ рускимъ, але въ польскимъ приказують, обучають ихъ держатися кореня польского...”⁶⁰.

Ідея русько-української єдності у творчості галицьких діячів. Найбільших успіхів під час революції галицькі русини досягли в культурно-освітній сфері. На вимогу ГРР 1848 р. було допущено навчання народнорозмовною мовою в початковій школі та гімназіях краю; відкрито у Львівському університеті кафедру “руської” мови й літератури, яку на початку 1849 р. очолив Я.Головацький; засновано на зразок інших слов'янських народів “Галицько-руську матицю” – товариство для проведення просвітницької та видавничої діяльності, сприяння шкільництву; організовано в жовтні 1848 р. (7–13 жовтня за старим стилем) Собор руських учених у Львові тощо. І.Франко стверджував, що в 1848 р. “культурний доробок галицьких русинів... був зовсім немалий і давав основи тривкого та успішного розвою руської народності”⁶¹. Особливе значення в утвердженні соборницьких настроїв мав театральний рух у Галичині, піонером якого виступила Коломия. З ініціативи Коломийської ради як найактивнішої з усіх філій ГРР, передусім її голови Миколи Верещинського й місцевого священника Івана Озаркевича, 1848 р. було започатковано “руський”, тобто український, театр (як відомо, перша аматорська вистава на основі фольклорно-етнографічного збірника “Руське весілля” Й.Лозинського відбулася в стінах Львівської греко-католицької духовної семінарії десь 1838 р.)⁶².

Скориставшись із текстів обох п'єс І.Котляревського – “Наталка Полтавка” і “Москаль-чарівник”, І.Озаркевич прилаштував їх до місцевих умов, перенісши дію з Полтавщини на Покуття, наблизивши мову до покутської говірки, переназвавши героїв звичними для покутян іменами, замінивши наддніпрянські реалії місцевими покутськими, зокрема в піснях, а то й зовсім опустивши деякі з них, тощо. Так, Наталка стала Анничкою, у пісні “Видно шляхи полтавській” співалося про шляхи коломийські, п'єса мала назву “Дівка на відданю, або На миловане нема силоване”. Отже, І.Озаркевич, як автор літературної адаптації творів зачинателя нової української літератури, і його оточення розуміли, що галицький глядач хотів бачити не полтавських “малоросів”, яких не знали тоді й самі виконавці, а покутських русинів, особливо зважаючи на діалектні особливості мови в обох регіонах⁶³. Як влучно із цього приводу висловився І.Франко, І.Озаркевичеві схотілося подати Котляревського “в підгірським киптарі”⁶⁴. Прем'єра вистави “Наталка Полтавка” відбулася в Коломиї в червні 1848 р. і викликала нечуваний ентузіазм не тільки серед місцевих русинів, а й загальноміської публіки. З-під пера І.Озаркевича з'явилися в 1848–1849 рр. також переробки п'єс наддніпрянських авторів І.Котляревського “Москаль-чарівник” (“Жовнір-чарівник”), Стецька Шерепері (С.Писаревського) “Купала та Івана” (“Весілля, або Над цигана Шмагайла нема розумнішого”), Г.Квітки-

Основ'яненка “Сватання на Гончарівці” (“Сватанє, або Жених навіжений”). Крім коломийської, аматорські трупи успішно існували у Львові, Перемишлі, були навіть спроби створення професіонального театру⁶⁵.

На з'їзд учених у Львові у жовтні 1848 р. з усіх кінців краю з'їхалося понад 100 учасників, серед яких були науковці, письменники, учителі, журналісти, священники. Відкриваючи засідання 7 (19) жовтня, голова “Галицько-руської матиці” М.Куземський підкреслив важливе значення просвіти в житті народу, за його словами, тільки освічені народи “суть правдиве свободними”, “підстава життя народного, життя вільного єсть просвѣщеніє...” Цьому мало сприяти видання книжок простонародною мовою (“въ народнѣмъ языкѣ”)⁶⁶. Тон з'їздові, учасники якого працювали в дев'яти секціях, задавали одностайні й послідовні “Руської трійці” (Р.Мох, І.Гушалевич та ін.), а його душою став поет М.Устиянович⁶⁷. У своїй промові він закликав до самовідданої праці для добра гнобленого віками 15-мільйонного народу. Доповідач висловив бажання набиратися сили “у громкого Шевченка”, високо відгукнувся про твори письменників із “золотобережної України”, зокрема І.Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка та ін. Про край, “галича Русь” говорилось як про “маленьку частину великого нашого народу”, що в умовах конституційних свобод отримав шанс на “щасливу судьбу”. М.Устиянович виступав за “воскресеніє народної життя”, входження народнорозмовної мови в літературу. “Залишивши бесіду нашу, – наголошував він, – учинимо святотатство найсвятіших прав чоловічства, обдірство народного престолу Русі, а може... і цілої слов'янщини”⁶⁸.

Виступ Я.Головацького на з'їзді базувався на обґрунтуванні тези про три “наріччя” “русской рѣчи” – великоруське, малоруське і білоруське, причому, за словами колишнього діяча “Руської трійці”, “языкъ южнорускій, малорускій (або якъ у насъ кажуть “рускій”)” поширювався поза межі Карпат “по цѣлѣй южнѣй Россіи зъ обохъ сторонъ Днѣпра...” У своїх висновках Я.Головацький посилався на авторитет видатного українського вченого М.Максимовича⁶⁹. Серед відомих письменників, які “щасливо управляли” ниву народної словесності, поряд з українськими авторами з-за Збруча (І.Котляревський, Г.Квітка-Основ'яненко та ін.) було названо галицьких – М.Шашкевича, К.Устияновича, Р.Моха тощо⁷⁰. Збереглися конспекти Я.Головацького з “історії руської словесності” для студентів Львівського університету. Зокрема, 1849 р. він наголошував, що “малоруська” мова (“языкъ малорускій”) є стародавньою, самостійною мовою в сім'ї слов'янських народів, вона не походить від церковнослов'янської і не є наріччям польської мови⁷¹.

Найскладнішим невирішеним питанням у задекларованій ГРР тезі про етнічну самобутність українського (“руського”) народу стало мовно-правописне. Питання про мову книжкових видань і преси викликало гостру дискусію на Соборі руських учених, найважливішим завданням якого було “оустановити для языка нашого однаки форми; а для письма нашого приймати найстосовнішу писовню; высвѣтити рѣзницю мовы нашої ѡдъ языка старослов'янського, такоже ѡдъ російського и ѡдъ польського”⁷². Більшість учасників обговорення висловилися за літературну мову, близьку до народної, “гражданський” шрифт і фонетичний правопис, зберігши, однак, за прихильниками церковнослов'янської мови, що були в меншості, право на використання цієї мови та етимологічного правопису в наукових працях. Противники народномовної основи формування літературної мови (В.Левицький, Д.Зубрицький та ін.) вважали, що таке нововведення загрожує традиційній церковнослов'янській мові й побожності⁷³. Учасники з'їзду прийняли ухвалу про створення “Галицько-руської матиці” з метою видання для народу дешевих книжок. На з'їзді підтримано також пропозицію перевидати “Історію Малоросії” М.Маркевича, що була написана під впливом “Історії русів” і вийшла в п'яти томах у Москві в 1842–1843 рр.⁷⁴. Етимологічний правопис, більш близький до російської літературної мови, став пізніше вагомим аргументом у руках прихильників обґрунтування всеруської єдності. Мовно-правописні дискусії в післяреволюційне десятиліття, з активізацією противників входження народнорозмовної мови в літературу, показали неоднакове розуміння нечисленною галицько-руською інтелігенцією напряду національного розвитку⁷⁵. 1849 р. М.Устиянович образно писав у статті під назвою “О образованию языка руского”, що той, хто хотів би відразу мати освічену мову “з нашого языка”, подібний до того, хто мріяв зібрати овочі перед цвітом⁷⁶.

Під час революції посилилася зацікавленість творчістю наддніпрянських письменників, перевиданням кращих зразків нової української літератури в Галичині. Зокрема, із проханням допомогти в перевиданні поеми “Енеїда” І.Котляревського – “первого нашего современного поэта” до ГРР 1 жовтня 1848 р. звернувся активний діяч галицького культурного відродження, священник, посол до австрійського парламенту Кирило Блонський. Він просив роздати оголошення про передплату любителям “русской словесности” в краї і повідомити про це консисторію⁷⁷. На 46-му засіданні ГРР 6 жовтня 1848 р., як записано в протоколі, К.Блонський “заповѣдає пренумерату на Котляревского «Енейду» по руски, котра ся буде въ Вѣдню печатати и просить тую пренумерату оголосити”⁷⁸. Уже 28 лютого 1849 р. К.Блонський писав про початок друкування “Енеїди”, водночас цікавився у членів ГРР станом передплати, був занепокоєний, “чи не збанкрутую”⁷⁹.

Запрошення на передплату містило високу оцінку творчості письменника, який першим у новітній час усвідомив дух і силу “нашого малороского языка”, а перероблена ним проstonародною мовою поема Вергілія була досконаліша, ніж німецький переклад. Книжка викликала захоплення барвистим відображенням народного життя, чистотою мови, проте мало хто серед галичан читав поему, а якщо й міг прочитати, то не повністю. “... Мы – немаловажный народъ”, – підсумовував К.Блонський, причому мав на увазі не один-два, а 15 мільйонів, що не повинні “спати твердымъ сномъ” літературної бездіяльності або переходити на польську мову, як у приказці: ніколи не будеш славний чужою славою і розумний чужим розумом⁸⁰. Однак поему І.Котляревського, до якої Я.Головацький уже написав передмову (вона була надрукована в тижневику “Пчола” в травні 1849 р. (ч. 3), поряд з уривком з “Енеїди”), не вдалося опублікувати. Видавцям надійшло всього 20 попередніх замовлень⁸¹. “Ціла Україна читає «Енейду» з розкішню, від письменного селянина до багатого пана”, – писав Я.Головацький у тижневику “Пчола” в 1849 р. (ч. 3)⁸².

1849 року у Львові вийшла повість “Маруся” відомого українського письменника Г.Квітки-Основ’яненка⁸³. У передмові до книги Я.Головацький зробив короткий життєпис Г.Квітки-Основ’яненка, якому судилося стати другим, після І.Котляревського, “на полі малоруської словесности”. З піднесенням зазначалося, що за прикладом новочасних європейських літератур “наша Южная Русь не лишилась послѣдня, а видала також своїх народных писателей”. У кінці статті йшлося, що “вдячна Україна за життя платила йому щиросердечно... і по смерті пам’ять його не загине... доки русинів на світі не стане!”⁸⁴. Видання повісті класика українського письменства на кошти заступника голови ГРР І.Борискевича сприяло, як писав пізніше календар народовського товариства “Просвіта”, зближенню Галичини з Україною, де проживали “такі самі Русини, якъ и мы, а тільки що дѣлить насъ граница, бо вони живють пѣдь московскимъ царемъ”⁸⁵. Петро Головацький переклав українською (“галицько-руською”) мовою повість М.Гоголя “Тарас Бульба”, що була надрукована у львівському Ставропігійському інституті⁸⁶. Видання датовано 1850 р., але через очікування на дозвіл цензури побачило світ аж 1851 р.⁸⁷.

Водночас у Я.Головацького виник задум підготувати хрестоматію з нової української літератури під назвою “Пчола малоруська”. Фінансувати збірник збирався священник із с. Шешори на Коломийщині К.Блонський⁸⁸. “Без него (збірника. – *І.Р.*) мы въ школахъ ничего не зробимъ”, – емоційно писав К.Блонський Я.Головацькому 25 липня 1848 р. Закликаючи до наполегливості в підготовці видання, він зауважив, що якби збірник з якихось причин не вийшов друком, то “не двигнется наша словесность и за 15 лѣтъ...”⁸⁹.

Ідея єдності русько-українського простору знайшла відображення у творчості галицьких письменників, що друкувалися у львівських часописах. Так, М.Устиянович 1848 р. обстоював українофільську орієнтацію в надрукованих у “Зорі галицькій” поезіях “До перемишлян” (ч. 12) та “До зорі галицької” (ч. 14). У першій із них він, звертаючись до синів “Руси, Святої Русі, Русі возлюбленной!”, з вірою в майбутнє свого народу афористично писав:

Знайдеться скоро козацькая слава,
Знайдем Богдана, найдем Владимирка,
І сппитаєм: чия ту земля?
Чия ту мати? Чия ту столиця?⁹⁰

Безперечно, той факт, що автор поруч із Богданом Хмельницьким називає Володимирка, галицького князя середини XII ст., який зробив своєю столицею м. Галич і зумів зміцнити могутність Галицької землі, символізує ідею єдності українського народу. Тут відчутний перегук з ідейним змістом поезії М.Шашкевича “Хмельницького обступленіє Львова” (1834 р.), що описував облогу гетьманом Львова в 1648 р. під час народно-визвольної війни⁹¹. Тема етнічної єдності Галичини й Наддніпрянщини по обидва боки Збруча в алегоричній формі знайшла відображення в поезії М.Устияновича “До “Зорі Галицької”, присвяченій виходу у світ першої “руської” газети. Автор писав про народ, який живе:

Від керниць Сяну до берегів Дону,
На землі красній, багатій, широкій,
Де Дністр, красуюсь з Даниїла трону*,
Тихо, велично снує нурт глибокий,
Де сині води Дніпра-Славутиці
Честь Ярославлю гримлять порогами...**

І хоч “нарід всеславной столиці” Києва прикутий тепер “ланцем залізним до чорної неволі і на хрест вбитий вражими руками”, у нього велике майбутнє: ось уже “славний Лев... крепкими силами здвигнувся спросоня...” У примітці М.Устиянович уточнює: “... Лев є гербом королівства Галицького”⁹². Закінчується вірш алегоричним образом про “дитятко малое”, яке

Зачне при піснях о Дніпрі, Полтаві,
Як соколятко в гнізді молодое,
Снити о щастю і козацькій славі⁹³.

Етнічну єдність австрійських русинів із Наддніпрянщиною поетичним словом передав А.Могилинецький у вірші “Ученим членам Руської Матиці”, надрукованому в кількох номерах часопису “Новини” 1849 р. (ч. 6–10). Можливо, це вітання було віршованим варіантом промови, яку письменник збирався виголосити на Соборі руських учених, куди так і не зміг прибути⁹⁴. Зокрема, А.Могилинецький писав, що “в лоні Русі... гомонять славов Дніпрові пороги” і про “храбрість Русі скаже кримська луна, славу козацьку – степові могили”⁹⁵. У передмові до поеми “Скит Манявський”, виданій 1852 р., він наголошував, що пише “для читателів малоруських”, через це “слів і виговора високоросійських зовсім охороняюся”, “подібно ж і від полонізмів хоронитися було завсігда моїм іскреннійшим желанієм”⁹⁶. Отже, автор усвідомлював окремішність русинів-“малорусів” від росіян і поляків. У поемі А.Могилинецького містилася згадка про “золотих времен свободі, о козацій славі!”⁹⁷.

Молодий поет, учень Я.Головацького Іван Гушалевиц під час революції написав вірша, у якому на питання “де єсть Руська Отчина?” відповідав так:

Де Сян, Дністер, Буг реве,
Порогами Дніпр трясе,
Де широкі суть степи,
Де гуляли козаки;
На-на-на-на-на-на,
Ой там руська Отчина!⁹⁸

Для підкреслення єдності Галицької Русі, де протікає Дністер, з Україною “з берегів” Дніпра він у поезії “До пчоли” 1849 р. алегорично зазначав:

Росой української
З берегів дніпрових,
І росой галицької
З берегів дністрових,
З-над Прута, з-над Сяна,
З Бескидів високих

* Ідеться про столицю могутнього князя Данила Галицького м. Галич.

** Ярослав Мудрий – великий князь київський.

Оживляйся, пчілко,
В трудах одиноких!⁹⁹

Очевидно, вбачався вплив Т.Шевченка на поезію І.Гушалевича “Думи мої...” (“Введеніє до думъ”), опубліковану в “Зорі Галицькій” у листопаді 1850 р. (ч. 91). Однак можна погодитися з відомим літературознавцем М.Возняком, що галичанин “нездарно” наслідував Кобзаря¹⁰⁰, коли писав:

Думы мои, думы,
Роднй мои дѣти!
Що жь съ вами дѣлати
И где васъ подѣти?¹⁰¹

Загалом під час “весни народів” 1848–1849 рр. якихось видатних, виразно хрестоматійних творів в українській літературі Галичини так і не з’явилося. Однак у своїй творчості галицькі письменники із симпатією образно писали про знакові символи українського руху Наддніпрянщини – Дніпро, Запорозжя, козаків, що засвідчувало відчуття єдності русько-українського простору¹⁰².

Уявлення про наддніпрянсько-галицьку єдність у періодичній пресі. Друкованим органом ГРР, що відіграв особливу роль у поширенні національної ідеї в маси, стала “Зоря Галицька” – перша українська (“руська”) газета, що виходила щотижня у Львові з 15 травня 1848 р. за редакцією Антона Павенцького. У програмі видання “Зорі Галицької” йшлося, що вона друкуватиме статті “въ нашомъ рускомъ языкѣ, якимъ нашъ нарѣдъ говорить...”¹⁰³. На сторінках газети, у статтях у польській, австрійській і чеській періодичній пресі публікувалися численні матеріали (авторами їх здебільшого були священики), що інформували про припинення становиче галицьких русинів, давали уявлення про історичне минуле краю, потреби й перспективи національного розвитку. Характерно, що галицько-українська бібліографія І.Левицького за 1848 р. займає 20 сторінок тексту (для порівняння, за перші 30 років ХІХ ст. – 8 сторінок)¹⁰⁴, що є свідченням активізації національного руху в Галичині під час революції.

“Зоря Галицька” 1848 р. популяризувала думку про належність русинів Галичини до 15-мільйонного українського (“руського”, “малоруського”) народу, який “трохи” перевищує за чисельністю всіх поляків, цього вважалося тогочасною політичною елітою достатньо, аби їм гідно протистояти. “Не повинни вони (поляки. – *І.Р.*), – писалося в “Зорі Галицькій”, – зь ока спущати, же насъ є 15 мїлїонивъ (а то троха бѣльши якъ всѣхъ Полякивъ и со зляшеними Русинамы) и же черезъ оутисканье и понижуванье Русинивъ Польска погибла!”¹⁰⁵. Теза про руйнування польської державності через нехтування українського питання була для галицьких русинів, по-перше, засобом для самоствердження, по-друге, підставою для висновку, що потенційно сила малоруського простору й надалі спроможна захищати від національного гноблення з боку поляків¹⁰⁶. “Чьжь Русины, котрихъ є 15 милїонѣвъ, не суть народомъ?” – риторично запитувала “Зоря Галицька”. Газета вважала русинів Галичини частиною єдиного народу під імперською владою сусідніх держав – Австрії та Росії, що, однак, “нашихъ правъ народности не зменьшає, и зь нашими братьями пѣдъ взглядомъ духовымъ, пѣдъ взглядомъ письменности сообщатися ничъ не перешкоджає. А и Поляки галицкїи суть также єно маленьковъ частковъ народу польского... Мы, Русины... за нашовъ народностевъ и нашимъ языкомъ обстаємо”¹⁰⁷. У редакційних примітках до вірша М.Устияновича “До Зори Галицкои” містилося пояснення, що “Кїєвъ – славная столица святой Руси”, а “по оупадку Кїевскои ѣ Галицкои столицѣ работала Русь пѣдъ Татарскою, Литовскою и Польскою державою – днесъ Россїя ѣ Австрїя держать тотъ великїй нарѣдъ пѣдъ властію своєю; решта того народу жїє въ Царствѣ оугорскѣмъ”¹⁰⁸.

Газета РС “Дневник руський” інформувала читачів про народ “Мало-Рѣсиновъ”, що перебуває під російською (близько 10,5 млн) та австрійською (майже 3 млн) владою. “Племя тое”, зазначалося в газеті, межувало з “Бѣло-Рѣсинами, Татарами, Черкесами, Волохами, Уграми (Мадярами), Поляками”, на півдні – з Азовським і Чорним морями. “Малорусини” проживали у визначених губерніях Російської імперії (Волинській, Подільській, Київській, Чернігівській, Полтавській, Харківській, Катеринославській та деяких інших), а під австрійською владою – у

Галичині, Буковині й на Закарпатті. Однак галицька інтелігенція під назвою “Русь” розуміла “лише тое, чимъ заволодѣла Австрія”¹⁰⁹. За структурою населення Галичина була схожа до Правобережжя, що після поділів Речі Посполитої відійшло до Росії. Тут існували соціальні протиріччя між селянами-руси́нами та польською шляхтою. По-іншому склалися відносини на етнічних українських землях на лівому березі Дніпра, у Малоросії (“въ Малой Росіи”), де не було роздвоєння “межи шляхтичемъ а хлопомъ”, у краї поширилася неприязнь до російських властей, “москалів”¹¹⁰.

“Національне відродження” на Наддніпрянщині в XIX ст. сприяло зростанню зацікавлення народною творчістю, історичним минулим краю. “... Съ якимъ восторгомъ, – писав “Дневник руський”, – Украинцы слѣхаютъ старыка-лѣрника”, що співає про давні козацькі часи, “дѣхъ козацтва” ще й досі живе “на Украинѣ”¹¹¹. Газета писала, що боротьба між поляками й Руссю (Україною) завдала в минулому шкоди обом сторонам. Козаки кинулися в середині XVII ст. в обійми Москви, яка не виконала своїх обіцянок, поступово ліквідувала козацьке самоврядування, а запорожців намагалася повернути в “москалів”. Але пам’ять про давні вольності збереглася “въ сердцахъ потомковъ Козачихъ”¹¹². Під владою царської Росії наддніпрянські письменники, за прикладом І.Котляревського, у перші десятиліття XIX ст. вводили простонародну мову в літературу. Особливо виділявся внесок Т.Шевченка, якого було названо “мученикъ sprawy руской вольности”. Містився заклик до співвітчизників прочитати Шевченкові твори, щоб переконатися в самотності “руської”, тобто української мови, що руський народ здобуде свободу і незалежність¹¹³. Отже, “Дневник руський” як орган “Руського собору”, в основі програми якого була, по суті, ідея українсько-польської єдності, писав про етнічну спорідненість галичан із Наддніпрянською Україною.

У “Дневнику руському” (ч. 5, 6, 8) І.Вагилевич опублікував статтю¹¹⁴, що стала першим нарисом історії української літератури в Галичині. Колишній діяч “Руської трійці” прихильно відгукнувся про нову українську літературу на Наддніпрянщині, прямо зазначав, що від І.Котляревського почалася “новая доба літератури руської”. “Проводила тій літературі, – наголошував він, – Україна і то більше Задніпрська, де Харків був середотчієм просвіщення руського”¹¹⁵. Серед найбільш відомих письменників, як писалося в часописі, “на Україні, Волині і Поділлі”¹¹⁶ було названо П.Гулака-Артемівського, Г.Квітку-Основ’яненка, А.Метлинського, М.Костомарова, Є.Гребінку та ін. Характерно, що про Т.Шевченка І.Вагилевич згадав у самому кінці статті поряд із маловідомими літераторами, але дав високу оцінку творчості автора “Кобзаря”. Щодо галицьких письменників, то про їхні твори містилося небагато інформації, зокрема згадано про І.Могильницького, Й.Левицького¹¹⁷.

Відомості про Наддніпрянщину (хоч і досить скупі) поширювалися в редактованих І.Гушалевичем часописах “Новини” (далі – “Новини”) і “Пчола”, що недовго виходили у Львові в 1849 р. Усього побачило світ 26 номерів часопису “Новини” кирилицею (з 1 (13) січня до 30 березня (11 квітня)), з 7 травня того ж року почало друкуватися нове, неполітичне видання “Пчола” “гражданським” шрифтом. Однак обидва часописи не мали особливого успіху серед читачів. Так, редактор сподівався на 600 передплатників, але до червня зголосилося лише 310 охочих одержувати “Пчолу”¹¹⁸, а на вересень це число впало більш як удвічі, що змусило припинити видання часопису (останній, 19 номер вийшов 3 вересня 1849 р.)¹¹⁹.

У “Новинах” містились окремі згадки про наукове й літературне життя на Наддніпрянщині. Як відомо, у часописі було опубліковано вірш А.Могильницького “Ученим членам Руської Матиці”, у якому містилися соборницькі настрої¹²⁰. Іншим разом редакція в полеміці з польським кореспондентом віденської газети, який назвав “мову руску мѣшаньцемъ (мішаниною. – І.Р.) мовы польской и россыійской”, послалася на авторитет М.Максимовича – захисника самотності української (“руської”) мови¹²¹. Часопис передрукував зі збірки поезій Ієремії Галки (М.Костомарова) “Вітка”, що вийшла 1840 р., вірш “Пѣсня моя”¹²². Автор статті висловлював сподівання, що незабаром “зацвите народность руска у насъ – на Руси, де такъ довго утисненна была”¹²³.

Характерно, що, згадуючи відомого скрипаля, композитора й педагога Кароля Ліпінського, газета образно назвала його “нашим руско-украинськимъ гусяромъ”, який грав “народ-

нихъ пѣсней рускихъ-украинскихъ; всѣ утвори его грають рускою думкою, рускимъ духомъ”¹²⁴. І.Франко вважав, що саме І.Гушалевику належала першість у вживанні поряд з етнонімом “руський”, через тире, як синонім слова “український”¹²⁵. Походження терміна “русько-український” є об’єктом дискусій і непорозумінь, найбільш часто заслугу його впровадження приписують відомому письменнику й громадському діячеві Павлину Свенціцькому. Після невдачі польського повстання 1863 р. він переїхав до Львова, де редагував у 1866–1867 рр. журнал “Sioło”, присвячений “справам людовим українсько-руським”. Рідше в цьому контексті згадувалися відомі діячі останньої третини ХІХ ст. О.Барвінський, І.Франко, М.Грушевський та деякі ін.¹²⁶

Відразу після “Новин” почала виходити Гушалевицева “Пчола”, за словами І.Франка, “перший в Галичині неполітичний, літературно-науковий часопис”. На його думку, І.Гушалевиць “бажав мати в своїй «Пчолі» всеукраїнський орган”, але “співробітників з України «Пчола» не мала та й ледве чи була кому там звісна”¹²⁷. На сторінках “Пчоли” (ч. 3), як відомо, була опублікована стаття Я.Головацького про І.Котляревського¹²⁸, у якій високо оцінювалася творчість зачинателя нової української літератури. “Котляревський, – писав автор, – первий умів взбудити у образованих краянах своїх любов к родимому нарiчiю і любов к народности”, “уважав обичаї, звичаї, повір’я і преданія своїх земляків українців...”¹²⁹. У статті йшлося про “скромну простоту українця” І.Котляревського, за яким сумує “ціла Україна”, “кождий малорусин”¹³⁰. Отож паралельно, як синоніми, Я.Головацький уживав назви народу “українці”, “малорусини”, з вірою в його майбутнє (“пiснiя народна... не умирає ніколи”)¹³¹. У галицького читача виникало уявлення про етнічну єдність краю з підросійською Україною, де успішно розвивалася нова література протонародною мовою. За словами Я.Головацького, Г.Квітка-Основ’яненко володів “народним гумором”, П.Гулак-Артемівський знав “мелодію малоруського язика”, М.Костомаров мав щире “любів к Україні” тощо¹³².

Крім статті про І.Котляревського, у тому ж номері було опубліковано уривок із п’ятої частини “Енеїди”¹³³. Іншим разом (ч. 16) Я.Головацький опублікував “Пісню на новий 1805 год пану нашому і батьку князю Олексію Борисовичу Куракину”, автором якої був І.Котляревський¹³⁴. Ідея наддніпрянсько-галицької єдності знайшла відображення у віршованому посланні І.Наумовича до І.Гушалевица, опублікованому на сторінках “Пчоли”:

Возьму всѣ пѣсни, возьму в крилинята,
Генъ-генъ рознесу долго и ширенько
Въ стронѣ Бескида, въ степы Украины,
Куда Русска мати, куда Русски сыны!¹³⁵

Редакція “Пчоли” писала про відмінність галицьких русинів від росіян, що проживали в могутній сусідній державі (“Россійская держава, которою простый нашъ народъ зоветь Московскимъ паньствомъ, превышаетъ своимъ просторонствомъ (простором. – *І.Р.*) и могуществомъ всѣ державы въ мірѣ прошедшемъ и теперешномъ...”). Отже, про Російську державу зазначалося з відвертою симпатією, але з розумінням того, що вона мала чужий, “московський” характер¹³⁶. Відомий галицький учений Й.Лозинський обґрунтовував у “Пчолі” необхідність розвитку протонародної мови як літературної. Він писав, що “пѣдставою просвѣщенія народа є образованье его родимого язика”, що можливо через впровадження цієї мови в літературу, шкільну освіту, органи влади й судочинства. Так поступово “з теперѣшнои розмаитости виро-сте и усталитя одностайнѣсть правопису”, “на тѣй дорозѣ... належит нам дальше поступи-пати...”¹³⁷.

На хвилі похваллення національно-культурного життя, свободи преси в Галичині поширилися відомості про Кирило-Мефодіївське братство й Т.Шевченка. Першу інформацію про нього подала львівська польськомовна газета “Postęp” (виходила до 15 квітня 1848 р.) на початку травня 1848 р. (ч. 8) у статті К.Падуха, який нещодавно побував на Наддніпрянщині й розповів про викриття царизмом таємного товариства. Т.Шевченко, за його словами, “чоловік з народу, родом з польської України”, його метою була “Русь вільна, незалежна”¹³⁸. У жовтні 1848 р. про Т.Шевченка й кирило-мефодіївців написав “Дневник руський” (ч. 8, 9), незабаром

статтю про політичне становище Русі передрукувала чеська преса¹³⁹. Автор статті відзначав поетичність (“чудесную гармонію”) Шевченкових творів, що були відомі “въ всей Малой Росіи и Украинѣ и много причиняются до взбудженія духа”. “О! вы шчо не вѣрите въ самобытность языка, прочитайте творенія Шевченки (так було названо Т.Шевченка. – *І.Р.*), и ажъ тогда повѣсте: ци языкъ рускій не маеть будущего...”¹⁴⁰, – емоційно переконувала газета. У “Дневнику руському” польський поет Г.Яблонський, що прибув до Львова з Наддніпрянської України, надрукував вірш “Мученикам вольности з року 1847”, у якому оспівував кирило-мефодіївців як борців і мучеників “за свободу, за вольность братій”¹⁴¹. Творчість Т.Шевченка, як відомо, дістала високу оцінку на Соборі руських учених у Львові.

Під час революції обидві українські організації – як ГРР, так і РС – практично не мали зв’язків із наддніпрянськими діячами. Періодична преса галицьких русинів у 1848–1849 рр. приділяла надто мало уваги розвитку українського руху на Наддніпрянщині, що після розгрому Кирило-Мефодіївського товариства й царських репресій щодо українофільства зазнав серйозного удару. Переглядаючи тогочасні українські часописи в Галичині (крім уже згаданих “Зорі Галицької”, “Дневника руського” та редагованих І.Гушалевицем часописів “Пчола” і “Новини”, з липня 1849 р. почав виходити урядовий “Галичо-рускій вѣстникъ” (редактор М.Устиянович)), відомий вітчизняний дослідник І.Свенціцький зауважив відсутність, за його словами, хоча б однієї “мало-мальски” важливої публікації про культурне й літературне життя в Російській імперії. Навіть раніше, до революції у львівських “*Rozmaitościach*” і “*Czasopismie zakładu Ossolińskiego*” час від часу публікувалися матеріали про розвиток літератури та науки в сусідній з Австрією Росії¹⁴². І.Франко справедливо писав, що “крім Головацького, який, зрештою, свої відомості про Котляревського черпав із «Москвитянина», ніхто з галичан не мав, здається, про Україну докладнішого поняття, ніхто не відчував потреби ближчих, особистих та літературних зносин із українцями; Україна, її степи, козацтво та пісні були для них лише поетичною декорацією”¹⁴³.

1. Стеблій Ф. І. Революції 1848–1849 рр. у Європі і Україні / Ф. І. Стеблій. – К.: Знання, 1973. – 46 с.; Турій О. Українське духовенство і національно-політична боротьба в Галичині під час революції 1848–1849 років / Олег Турій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 9 : Ювілейний збірник на пошану Ф. Стеблія. – С. 159–180; його ж. Національне і політичне полонофільство серед греко-католицького духовенства Галичини під час революції 1848–1849 років / Олег Турій // Записки НТШ. – Львів, 1994. – Т. ССХХVІІІ : Праці історично-філософської секції. – С. 183–206; Мудрий М. Руський Собор 1848 року: організація та члени / Мар’ян Мудрий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2008. – Вип. 16 : Ювілейний збірник на пошану І. Патера. – С. 107–126; Kozik J. Między reakcją a rewolucją. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848–1849 / Jan Kozik. – Warszawa ; Kraków, 1975. – 237 s. [Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. – Т. CCCLXXXI : Prace historyczne. – Zesz. 52] та ін.
2. Kozik J. Między reakcją a rewolucją. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848–1849 / Jan Kozik. – Warszawa ; Kraków, 1975. – S. 291; *ibid.* Stosunki ukraińsko-polskie w Galicji w okresie rewolucji 1848–1849. Próba charakterystyki / Jan Kozik // Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace historyczne. – Kraków, 1975. – Z. 54. – S. 33.
3. Protokoły Rady Narodowej Centralnej we Lwowie (14.IV–29.X.1848) / red.: S. Kieniewicz, F. Ramotowska. – Warszawa, 1996. – S. 48, 49. У польській пресі писалося про нібито “правило природи”: яку літературну мову вживають освічені люди, “до такого народу належить неосвічена і неписьменна частина” суспільства. Для галицьких русинів писемною мовою вважалася мова польська, звідси випливало твердження про нерозривну єдність “двох слов’янських племен” – польського (“мазовецького”) і руського (часопис “Przegląd” у Кракові 9 листопада 1848 р., стаття “Rzecz Czerwono-Ruska w r.1848”, див. Archiwum państwowy w Krakowie, zespol. 664, sygn. 3, k. 849).
4. Турій О. Українське духовенство і національно-політична боротьба в Галичині під час революції 1848–1849 років / Олег Турій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 159, 160.
5. Турій О. Національне і політичне полонофільство серед греко-католицького духовенства Галичини під час революції 1848–1849 років / Олег Турій // Записки НТШ. – Львів, 1994. – Т. ССХХVІІІ : Праці історично-філософської секції. – С. 187, 188, 189.

6. Сухий О. Від русофільства до москвофільства : Російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у ХІХ столітті / Олексій Сухий. – Львів, 2003. – С. 51.
7. Стеблій Ф. И. В. Подолинский – поборник единства украинского и польского освободительного движения в Галиции во время революции 1848 г. / Ф. И. Стеблій // Вопросы первоначального накопления капитала и национальные движения в славянских странах. – М., 1972. – С. 150.
8. Стеблій Ф. Визначна пам'ятка української політичної думки середини ХІХ століття – “Слово перестороги” Василя Подолинського / Феодосій Стеблій // Записки НТШ. – Львів, 1994. – Т. ССХХVIII : Праці історично-філософської секції. – С. 463, 470, 471.
9. Там само. – С. 471.
10. Там само. – С. 471, 472.
11. Там само. – С. 472.
12. Там само. – С. 475, 480.
13. Там само. – С. 475.
14. Подолинський В. Слово перестороги. 1848 / Василь Подолинський ; упоряд. Ф. Стеблій. – Львів, 2001. – С. XV, XVI.
15. Турій О. Конфесійно-обрядовий чинник у національній самоідентифікації українців Галичини в середині ХІХ століття / Олег Турій // Записки НТШ. – Львів, 1997. – Т. ССХХХІІІ : Праці історично-філософської секції. – С. 70.
16. Драгоманов М. Літературно-суспільні партії в Галичині (до року 1880) / Михайло Драгоманов. – Львів, 1904. – С. 4.
17. Франко І. Іван Гушалевиц / Іван Франко // Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко – К., 1982. – Т. 35. – С. 29.
18. Лозинський М. Галичина в життю України / Михайло Лозинський. – Відень, 1916. – С. 19.
19. Стеблій Ф. Визначна пам'ятка української політичної думки середини ХІХ століття... – С. 476.
20. Там само. – С. 439.
21. Грицак Я. Нарис історії України : Формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття / Ярослав Грицак. – К., 1996. – С. 52.
22. Стеблій Ф. Визначна пам'ятка української політичної думки середини ХІХ століття... – С. 465.
23. Там само. – С. 469, 470.
24. Турій О. Конфесійно-обрядовий чинник у національній самоідентифікації українців Галичини в середині ХІХ століття... – С. 76; Подолинський В. Слово перестороги. 1848 / упоряд. Ф. Стеблій... – С. XV.
25. Турій О. Українська “Весна народів” / О. Турій // Головна Руська Рада (1848–1851) : протоколи засідань і книга кореспонденції / Олег Турій ; за ред. О.Турія. – Львів, 2002. – С. XII, XV.
26. Там само. – С. XX.
27. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАЛ України), ф. 180 (Головна руська рада, м. Львів), оп. 1, спр. 1, арк. 1, 2; Одозва до руского народу // Зоря Галицка. – 1848. – 15 мая. – С. 1.
28. Archiwum państwowe w Przemyślu, zespół 156 Greko-Katolicki Urząd Dekanalny Olchowiecki, sygn. 76, k. 9.
29. ЦДАЛ України, ф. 180, оп. 1, спр. 1, арк. 44, 44 зв.
30. Оустава Рады народной руской во Львовѣ // Зоря Галицка. – 1848. – 23 мая. – С. 9.
31. Турій О. Українська “Весна народів”... – С. XV, XIX.
32. ЦДАЛ України, ф. 180, оп. 1, спр. 21, арк. 9.
33. Головна Руська Рада (1848–1851) : протоколи засідань і книга кореспонденції / за ред. О.Турія ; упоряд. У. Кришталович та І. Сварник. – Львів, 2002. – XXXIV + 270 с.
34. Там само. – С. 58.
35. Там само. – С. 105.
36. Там само. – С. 1, 19, 30, 32, 58, 75, 88, 105, 108, 119, 122.
37. Там само. – С. 19.
38. Там само. – С. 88.
39. Турій О. Українська “Весна народів”... – С. XXIII, XXV, XXVI.
40. Матеріялы до історії 1848 р. // Дѣло. – 1898. – 7 (19) падолис. – С. 1.
41. З матеріялѡвъ до історії 1848 року // Там само. – 1892. – 13 (25) серп. – С. 1.
42. За віру, нарид і права. Руські Ради Надсяння 1848–1850 рр. / вступ та упорядкув. В. Пилипович. – Перемишль, 2005. – С. 23, 139.
43. Мудрий М. Австрорусинство в Галичині: спроба окреслення проблеми / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2000. – Вип. 35–36. – С. 573, 580; його ж.

- Українська історіографія про революцію 1848–1849 років у Галичині / Мар'ян Мудрий // *Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji. Zbiór studiów pod redakcją W. Wica.* – Kraków, 1999. – S. 198.
44. Турій О. Українське духовенство і національно-політична боротьба в Галичині... – С. 163, 173.
 45. Головна Руска Рада (1848–1851) : протоколи засідань і книга кореспонденції... – С. 30.
 46. ЦДАЛ України, ф. 180, оп. 1, спр. 33, арк. 41.
 47. Заярнюк А. “Визвольні” проекти і галицьке село у середині XIX століття / Андрій Заярнюк. – К., 2007. – С. 146.
 48. Кревецький І. З виборчого руху в Східній Галичині в 1848 р. / Іван Кревецький // *Записки НТШ.* – Львів, 1906. – Т. LXX. – С. 75. Буковина до 1848 р. включно входила до складу австрійської провінції “Королівство Галичини і Лодомерії”.
 49. Турій О. Українське духовенство і національно-політична боротьба в Галичині... – С. 166, 167.
 50. Мудрий М. Руський Собор 1848 року: організація та члени / Мар'ян Мудрий // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – Львів, 2008. – Вип. 16. – С. 108, 109, 118.
 51. Мудрий М. Ідеологія чи світогляд? До питання про теоретичні засади Руського собору 1848 року / Мар'ян Мудрий // *Вісник Львівського університету. Серія історична.* – Львів, 2009. – Вип. 44. – С. 76, 77.
 52. Програма [газети “Дневник руський”] // Шашкевич М. Твори / М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький. – К., 1982. – С. 188, 189.
 53. Мудрий М. Руський собор 1848 року: організація та члени... – С. 110, 111, 119.
 54. Мудрий М. Ідеологія чи світогляд?... – С. 94, 95, 96.
 55. Там само. – С. 97, 104.
 56. Мудрий М. Юліан Лаврівський (1821–1873) : портрет галицького полонофіла / Мар'ян Мудрий // *Львів: місто – суспільство – культура.* – Т. V : Люди Львова. Студії з історії Львова / за ред. К. Карольчака. – Краків, 2005. – С. 37, 39, 40.
 57. Там само. – С. 50, 61.
 58. Турій О. Національне і політичне полонофілство серед греко-католицького духовенства Галичини... – С. 205, 206.
 59. *Archiwum państwowe w Przemyślu, zespół 143 Kapituła Grecko-Katolicka w Przemyślu, sygn. 471, k. 18, 19.*
 60. Студинський К. Польські конспірації серед руських питомців і духовенства в Галичині в рр. 1831–1846 / Кирило Студинський // *Записки НТШ.* – Львів, 1908. – Т. LXXXII. – С. 176.
 61. Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859 р. / Іван Франко // *Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко – К., 1986.* – Т. 47. – С. 598.
 62. Пилипчук Р. Український аматорський театр у Коломиї (1848–1850) / Ростислав Пилипчук // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 238.
 63. Там само. – С. 238, 239.
 64. Франко І. Писання І. П. Котляревського в Галичині / Іван Франко // *Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко – К., 1981.* – Т. 31. – С. 326.
 65. Пилипчук Р. Український аматорський театр у Коломиї... – С. 239, 240, 243, 244, 246.
 66. Историческій очеркъ основанія Галицко-русской материці и справозданье первого собору ученыхъ русских и любителей народного просвѣщенія / сост. Я. Головацкимъ. – Львовъ, 1850. – С. XXXI, XLI, XLII.
 67. Стеблій Ф. “Весна народів” / Феодосій Стеблій // *Львівщина : Історико-культурні та краєзнавчі нарисы / упоряд. та відп. ред. Ю. Бірюльов.* – Львів, 1998. – С. 173, 174.
 68. Устиянович М. Промова на “Соборі руських учених” у Львові 19 (31) жовтня 1849 / Микола Устиянович // *Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст.* – К., 1965. – С. 415, 416.
 69. Росправа о языкѣ южнорускомъ и его нарѣчїяхъ, сочинена Я. Головацкимъ // Историческій очеркъ основанія Галицко-русской материці... – С. 24, 30, 43.
 70. Там само. – С. 55, 56. На засіданні прозвучав вірш І. Гушалевича, що з оптимізмом висвітлював майбутнє українського народу по обидва боки австро-російського кордону:
Видишь Бескида верхи круті,
Волны ревуші Днѣпра,
Сяна, Буча и Днѣстра
И Чорноморья воды ще не высохли –
Туда свѣженькі розсѣвай мысли,
Тамъ образъ надѣи! (До моеї родини. Стихъ И. Гушелевича, голошень на томже засѣданію // Там само. – С. 99, 100).
 71. Львівська національна наукова бібліотека (ЛННБ) ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 36 Головацький Я., спр. 582, арк. 41, 42.

72. Запрошення ученихъ рускихъ на зѣздъ до Львова // Зоря Галицка. – 1848. – Ч. 17. – 5 верес. – С. 69.
73. Грещук В. Проблеми розвитку української літературної мови в Галичині середини ХІХ ст. / Василь Грещук // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип. VI. – С. 13.
74. Історія Львова : у 3 т. / редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів, 2007. – Т. 2. – С. 157.
75. Сухий О. Від русофільства до москвофільства... – С. 60, 61.
76. Свѣнцикій И. С. Обзоръ сношеній Карпатской Руси съ Россіей въ 1-ую пол. ХІХ в. / И. С. Свѣнцикій. – С. Пб., 1906. – С. 93.
77. ЦДАЛ України, ф. 180, оп. 1, спр. 38, арк. 23.
78. Там само, спр. 2, арк. 99.
79. Там само, спр. 38, арк. 25 зв.
80. Там само, арк. 29; Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України, відділ рукописних фондів і текстології, ф. 3 Франко І., од. зб. 4655, арк. 83.
81. Щурат В. Г. Віденський друк “Енеїди” Котляревського в 1848 р. / В. Г. Щурат // Вибрані праці з історії літератури. – К., 1963. – С. 149; Петраш О. Подвижники української ідеї : Маркіян Шашкевич та його побратими / Осип Петраш. – Тернопіль, 1996. – С. 98.
82. Головацький Я. Іван Котляревський / Яків Головацький // Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я. Твори. – К., 1982. – С. 281, 349.
83. Маруся : Повѣсть малоруска, розказана Г. Основяненко. – Львовъ, 1849. – ХХ + 134 с.
84. Головацький Я. О житті і сочиненіях Грицька Основ’яненка / Яків Головацький // Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я. Твори... – С. 284, 292.
85. Зъ житя Русинѣвъ : Іванъ Борыськевичъ // Календарь товариства “Просвѣта” на рѣкъ звичайный 1881. – Львовъ, 1880. – С. 55.
86. Тарасъ Бульба : Повѣсть изъ Запорожской старины, сочиненіе Н. Гоголя на галицко-руській языкъ переведена П.Д.Ф.Г-имъ. – Львовъ, 1850. – 172 с.
87. Kozik J. Między reakcją a rewolucją. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848–1849 / Jan Kozik. – Warszawa ; Kraków, 1975. – S. 170.
88. Петраш О. Подвижники української ідеї... – С. 98.
89. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49 / вид. К. Студинський // Збірник фільологічної секції НТШ. – Львів, 1909. – Т. ХІ–ХІІ. – С. 272, 273.
90. Устиянович М. До перемишлян / Микола Устиянович // Письменники Західної України 30–50-х років ХІХ ст. – К., 1965. – С. 310.
91. Шашкевич М. Хмельницького обступленіе Львова : (Строєм народної пісні) / Маркіян Шашкевич // Письменники Західної України 30–50-х років ХІХ ст. ... – С. 39, 40; Петраш О. Подвижники української ідеї... – С. 114.
92. Устиянович М. До “Зорі Галицької” / Микола Устиянович // Письменники Західної України 30–50-х років ХІХ ст. ... – С. 311.
93. Там само. – С. 313.
94. Петраш О. Подвижники української ідеї... – С. 133.
95. Могильницький А. Ученим членам Руської Матиці (Нового року 1849) / Іван Могильницький // Письменники Західної України 30–50-х років ХІХ ст. ... – С. 436.
96. Могильницький А. Передмова до поеми “Скит Манявський” / Антін Могильницький // Там само. – С. 477.
97. Могильницький А. Скит Манявський / Антін Могильницький // Там само. – С. 464.
98. Гушалевиц І. Де естъ Руська Отчина? / Іван Гушалевиц // Там само. – С. 499, 500. Уперше надруковано у виданні: “Пѣсни на день 3/15 мая 1849” (Львів, 1849).
99. Гушалевиц І. До пчолы / Іван Гушалевиц // Там само. – С. 502. Див.: До Пчолы // Пчолы. – 1849. – Ч. 1. – 7 мая. – С. 1.
100. Возняк М. Епізоди культурних зносин галицької і російської України в 1-шій полов. ХІХ в. / Михайло Возняк // Фільологічний Збірник пам’яті К. Михальчука / Виданне Українського Наукового Товариства в Києві. – К., 1915. – С. 59, 60.
101. Введеніе до думъ // Зоря Галицка. – 1850. – Ч. 91. – 1 (13) листоп. – С. 571, 572. Порівняйте з оригіналом:
 Думи мої, думи мої,
 Лихо мені з вами!
 Нащо стали на папері
 Сумними рядами?.. (Думи мої, думи мої... (1840) // Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – К., 1994. – С. 61).

102. Шалата М. Літературне життя українців Галичини періоду “весни народів” / Михайло Шалата // Шашкевичіана : Нова серія. – Львів ; Вінніпег, 2004. – С. 441, 450.
103. Братя Русины! // Зоря Галицка. – 1848. – Ч. 1. – 15 мая. – С. 4.
104. Галицко-русская библиография XIX-го столѣтія съ узглядненіемъ изданій появившихся въ Угорщинѣ и Буковинѣ (1801–1886) / сост. И. Е. Левицкій. – Т. I. – Львовъ, 1888. – С. 30–50.
105. І. Л. О подѣлѣ Галиціи / І. Л. // Зоря Галицка. – 1848. – Ч. 18. – 12 верес. – С. 74.
106. Сухий О. Від русофільства до москвофільства... – С. 55, 56.
107. Голосъ зо села // Зоря Галицка. – 1848. – Ч. 10. – 18 лип. – С. 40.
108. До Зори Галицкои // Там само. – Ч. 14. – 15 серп. – С. 57.
109. Слово о Руси и ей становишчи политическимъ // Дневникъ рускій. – 1848. – Ч. 6. – 23 кивн. (4 жолт.). – С. 21.
110. Там само. – С. 21, 22.
111. Там само. – С. 21.
112. Слово о Руси и ей становишчи политическимъ // Там само. – Ч. 7. – 29 кивн. (11 жолт.). – С. 26.
113. Там само. – Ч. 8. – 6 (18) жолт. – С. 30, 31.
114. Zamitki o ruskoj literaturі // Там само. – Cz. 5. – 15 (27) kiwn. – S. 19, 20; Ч. 6. – 23 кивн. (4 жолт.). – С. 23, 24; Cz. 9. – 13 (25) żołtn. – S. 37, 38.
115. Вагилевич І. Замітки о руській літературі / Іван Вагилевич // Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст. ... – С. 166, 167.
116. Очевидно, І. Вагилевич не мав чіткого територіального “уявлення” України, під якою розумів то Київщину, то взагалі Наддніпрянщину (“Задніпрську Україну”).
117. Вагилевич І. Замітки о руській літературі... – С. 167, 168, 169, 170.
118. Кто въ насъ до воспоможенія часописмъ найбільше вліяєть? // Пчола. – 1849. – Ч. 7. – 18 черв. – С. 99.
119. Франко І. Іван Гушалевиц... – С. 41.
120. Могильницькій А. Ученимъ членамъ Матици Рускои! Нового року 1849 / А. Могильницькій // Новини. – 1849. – Ч. 10. – 2 (14) лют. – С. 40–44.
121. Австрійска держава // Там само. – Ч. 12. – 9 (21) лют. – С. 49.
122. Пѣсня моя (Вынята изъ Вѣтки Їереміи Галки) // Там само. – Ч. 19. – 5 (17) марц. – С. 79, 80.
123. Австрійска держава. Якъ стоить часопись у насъ – на Руси // Там само. – С. 98.
124. Австрійска держава // Там само. – Ч. 15. – 19 лют. (3 марц.). – С. 61.
125. Франко І. Іван Гушалевиц... – С. 32.
126. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні : Франко та його спільнота / Ярослав Грицак. – К., 2006. – С. 119, 473.
127. Франко І. Іван Гушалевиц... – С. 34, 35.
128. Я. Г. Иванъ Котляревскій / Г. Я. // Пчола. – 1849. – Ч. 3. – 21 мая. – С. 37–41.
129. Головацький Я. Иван Котляревскій / Яків Головацький // Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст. ... – С. 217, 218.
130. Там само. – С. 220.
131. Там само.
132. Там само. – С. 218, 219.
133. Урывокъ изъ V-ой части Енеиды, на Малороссійскій языкъ перелицьованои И. Котляревскимъ // Пчола. – 1849. – Ч. 3. – 21 мая. – С. 42–44.
134. Котляревскій И. П. Пѣсня на новый 1805 годъ Пану нашому и Батьку Князю Олексѣю Борисовичу Куракину / И. П. Котляревскій // Там само. – Ч. 16. – 19 серп. – С. 241–247.
135. Милый друже // Там само. – Ч. 13. – 29 лип. – С. 203.
136. Исторія отечественная // Там само. – Ч. 2. – 14 мая. – С. 29.
137. Лозинскій І. Уваги над правописом руским / І. Лозинскій // Там само. – Ч. 17. – 26 серп. – С. 262, 263.
138. Стеблій Ф. Кирило-Методіївське братство і Галичина / Феодосій Стеблій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2004. – Вип. 12. – С. 303.
139. Там само.
140. Слово о Руси и ей становишчи политическимъ // Дневникъ рускій. – 1848. – Ч. 8. – 6 (18) жолт. – С. 30, 31.
141. Н. J. Muczennykam wolnosti z. r.1847 / Н. J. // Дневник рускій. – 1848. – Cz. 4. – 8 (20) kiwn. – S. 16. На початку вірша Г. Яблонський із сумом писав:
Czohoż tak ważko Ukraina płacze?
Szczzo orły sumno hołosiat w wyżyni?

Zahorowalo szczoś plemia kozacze,
Chmarno i mraczno w bujnoj Ukraini.

І на завершення висловлював переконання у світле майбутнє України:

O! Wże ne dowho! Z nużdy i soromu,
Znow Ukraina wstane wełyczawa!
Na cztyry witry u rozhołos hromu.
Zahude switu: sława! sława! sława!

У редакційній примітці йшлося, що вірш надійшов з підросійського Поділля, “nas duże obchodyt dola naszym bratow w Podolu, Wołyniu i na Ukraini” (S. 16).

^{142.} Свѣнцицкій И. С. Обзоръ сношеній Карпатской Руси съ Россіей въ 1-ую пол. XIX в. / И. С. Свѣнцицкій. – С. Пб., 1906. – С. 104; Богачевська М. 1848 рік у Східній Галичині / Марта Богачевська // Сучасність. – 1964. – № 6. – С. 103.

^{143.} Франко І. Іван Гушалевич... – С. 36.

В статъе проанализировано развитие украинского (“малорусского”) национально-политического сознания в Галиции во время революции 1848–1849 гг. “Весна народов” активизировала общественную жизнь галицких русинов, в которой ведущую роль сыграло греко-католическое духовенство. Местная интеллигенция разделилась на несколько национально-политических ориентаций (“партий”), отчётливо преобладала проукраинская концепция национальной идентичности галицко-русского (“русского”) населения. Головна руська рада отстаивала национальное единство подавстрийских русинов и “малоросов” Надднепрянщины по обе стороны австро-российской границы. Обращено внимание на слабость русофильских настроений и полонофильского течения, которое олицетворяли деятели “Руського собора”. Идея этнического родства русько-украинского пространства нашла отражение в творчестве известных галицких деятелей и в местной прессе. Также внесена ясность относительно источников и идеологии украинофильства среди галичан.

Ключевые слова: национальное движение, национальное (этническое) единство, сознание, русины, Галиция.

The article examines the formation of Ukrainian (Malo-Russian/Little Russian) national political consciousness in Galicia during the Revolution of 1848–1849. The Spring of Nations activated the Galician Ruthenians' public life, in which the leading role had been taken by the Greek Catholic clergy. The local intelligentsia split into several national political factions (“parties”), the Ukrainian concept of the Galician Ruthenians' national identity was clearly gaining the upper hand. The Supreme Ruthenian Council defended the idea of national unity of the Austrian-ruled Ruthenians and the “Malo-Russians” of Naddniproshchyna on both sides of the Austro-Russian border. Special attention is given to the weak points of Russophile sentiments and Polonophile tendencies, represented by the members of “Ruskyi Sobor”. The concept of the affinity of Ruthenian-Ukrainian national space is reflected in the works of prominent Galician figures and local papers, the sources and ideology of Ukrainophilia among the Galicians are also clarified.

Key words: national movement, national (ethnic) unity, consciousness, Rusyns/Ruthenians, Galicia.